

№ 05.01-402/30.08.2013

Р Е Ц Е Н З И Я

по конкурса за професор на доц.д.ф.н. ЛОНКА НАЙДЕНОВА

Преди две години имах удоволствието и честта да участвувам в научното жури окло защитата на докторската дисертация на ст.н. с.Лонка Найденова "Унгарските реални в контекста на културния трансфер". Колегите си спомнят тази успешна защита, а темата, превърната в артефакт от изд. "Изток-Запад" през 2012г., вече е достъпна за широк кръг от читатели, специалисти, но и такива с по-широка културна ориентация. Във въстъплението си към тогавашната рецензия отбелязах, че Й. Найденова е най-авторитетният унгарист от средното поколение изследователи, утвърдили се през последните две-три десетилетия.

Не е тук мястото да се спирам отново на подробно обсъжданата тогава докторска дисертация, но ще припомня все пак, че Найденова се наложи на това лидиращо място в родната унгаристика с впечатляващите си книги "Унгаристични пространства"/2008/ и "Унгарските реални в контекста на културния трансфер"/2012/. Двете съставят солиден корпус от около хиляда страници, продуциран от спомнатото издателство "Изток-Запад". В личен план ще спомена, че тези две книги ми бяха изключително полезни в работата ми над осмия том на моята "Западноевропейска литература", в който за първи път въвеждам средноевропейското културно пространство в ареала на западноевропейската литература и съм поместил два очерка за класиците на унгарската литература Мор Йокай и Калман Миксат.

Конкурсът, който ни е призовал днес, изисква по-специфична гледна точка към научното дело и приноси на доц. Л. Найденова. Беднага бързам да отбележа, че през изминалите тридесетина години тя сумя да наложи образа на широкоформатния унгарист, вместила в едно и също лице научния изследовател, преподавателя по унгарски

език, преводача, лексикографа, културолога и популяризатора на унгарската култура. Подобна полиморфност на дарованието и изявите е възможна единствено чрез пълна отдаденост на делото на българо-унгарската културна взаимност и една, бих я нарекъл възрожденска посветеност в служба на това дело, каквато за съжаление все по-рядко се среща напоследък сред по-младите поколения.

Научно-изследователската и популяризаторската дейност на доц. Й. Найденова е отразена достатъчно пълно в документите по конкурса, за да е необходимо да се спирам изчерпателно върху нея. Смятам при все това, че е невъзможно да не се споменат такива фундаментални приноси на кандидатката за професура, каквито са двата тома "Панорама на унгарската литература"/1995, 2002/. Вторият том от тази "Панорама" е посветен на унгарската литература от двадесети век, като в антологичната му част са включени повече от 220 творби от 76 автора. Двухтомникът е пионерско дело на родната унгаристика: в рамките на около хиляда страници е проследено развитието на унгарската литература от нейното възникване до края на XX век. Освен подбора, осъществен с максимална научноизследователска компетентност, заслужава да се отбележи и факта, че в редица случаи Й. Найденова сама е превеждала непревеждани на български текстове или е редактирала някои стари български преводи, привеждайки ги не само в съответствие със съвременната транскрипция, но и с нормите на днешния литературен език.

Друго впечатляващо научно дело, траен влог в родната унгаристика, е "Унгарската книга в България. Библиография/1882-2000/, съвместно издание на ИК "Христо Ботев" и Унгарската национална библиотека "Сечени" от 2001 г. В това изключително ценно пособие за родните унгаристи, но също така и за унгарските българисти, е поместено и приложението на изследователката "Кой кой е в българската унгаристика", в което са подходящо представени 26 изтъкнати родни унгаристи - преводачи, литературоведи и популяризатори на

унгарската култура у нас.

Сред популяризаторските трудове на доц.И.Найденова заслужава упоменаване и първият том на нейната "Христоматия по унгарска литература",/УИ"Св.Кл.Охридски",1991/, посветен на староунгарската литература /от възникването ѝ до последната четвърт на XVIIIв., т.е. до края на бароковата епоха/.

За настоящия конкурс кандидатка^{та} участва с 16 студии, някои от които вече публикувани в сборника "Унгаристични пространства" и с подготвена за печат книга. Тъкмо тази книга, озаглавена "Аспекти в рецепцията на унгарската духовествена литература /Краят на XIX-XXв./", е новият принос на Йонка Найденова в родната унгаристика, своеобразен свод на десетилетната ѝ научно-изследователска дейност. Ръкописът от около четиристотин страници съдържа четири раздела, композирани от отделни подглави. Разделите са озаглавени: "Унгарската книга в България - исторически ракурси", "Пътят на Петьофи към българския читател", "Към рецепцията на унгарската проза у нас" и "Поет на бунта и болката /Атила Йожеф/".

Без да подценявам конкретните изследвания, центрирани около рецепцията на Шандор Петьофи, Мор Йокай, Хигмонд Мориц и Атила Йожеф, особено съществен е приносът на авторката в първия раздел, в който тя надстроява постигнатото от нея в двутомника "Панорама на унгарската литература", а така също и в ценното ѝ библиографско изследване. В кратките "Уводни думи" Найденова резюмира принципите, от които се е ръководила при изследването на комплексен феномен, какъвто е проникването на унгарската книга в България. В отбелязания от нея конструктивен план "става дума за изследване, което се движи на три нива. "Нашата унгаристка разграничава тези различни равнища в зависимост от важността им в рецепционната стратегия. Ето впрочем нейното виждане относно структурата на тези три нива:

"Първото ниво обозначава установяването на самите

преводи, тяхната регистрация и публикации. Второто ниво засяга така наречените паратекстове - предговори и послеслови, рецензии и изследвания, най-общо отзвукът от преводната реализация.⁴ Третото ниво, което всъщност е най-значимо, се отнася до навлизането, още по-точно, до вписването на вече преведената творба в новата чуждоземна среда, до превръщането ѝ от "непозната", "чужда", в "своя", "родна". Това ниво включва всичко онова, което осигурява нейната канонизация, различните степени на въздействието ѝ върху българския читател. Въпросът следователно, освен в обема, а и в избора на творбите, които се превеждат, е как и доколко преведеното влиза в обръщение, в диалог, откроявайки конкретни образци на чуждата култура, но и рецептивните очаквания, възможностите на националната ни литература."

Авторската задача на доц. Донка Найденова е в значителна степен усложнена от обстоятелството, че за 130 години рецепцията на унгарската книга у нас са публикувани около 700 заглавия, при това не само на творби из художествената литература, но също така научни, изкуствоведски трудове, политически съчинения и т.н., които трудно могат да бъдат подведени под общ знаменател.

Важен акцент е положен още върху началото на рецепцията на унгарската книга у нас. Още в споменатата библиография Й. Найденова коригира твърдението на д-р Маню Стоянов, че то се отнася към 1849 г., когато според него била публикувана повестта на Мор Йокай "Еничерите". Тя отмества това начало към следосвободенската епоха и по-точно, към 1882 г. Според нейното виждане могат да бъдат разграничени три периода при рецепцията на унгарската литература в България: първият в общи линии се припокрива с времето на княжество и царство България подир Освобождението от османско иго /1882-1944/; вторият период е свързан с епохата, която и по отношение на България и Унгария би могла да се обозначи като специалистическа /1945-1989/, а третият период обхваща времето от по-

следното десетилетие на XX век до настоящия момент /1990-2012/.

Най-същественният дял в рецепцията на унгарската книга у нас безспорно е свързан с втория период /1945-1990/, когато преводът и пропагандирането на унгарските художествени ценности са резултат от "институционализирана издателска дейност и осъзнатата национална задача" по думите на нашата изследователка.

И.Найденова не прави категорично разграничение между последните два периода на разглежданата рецепция нито ги противопоставя по цели и задачи. Известно застъпване на тези два периода наблюдаваме в главата "Общ поглед", където четем: "До 1944 г. в България са публикувани около 100 самостоятелни /от тях около 60 художествени/ заглавия на унгарската литература заедно с произведенията. В края на XX век те са около 600 /около 350 художествени/ и доближават цифрата 700, ако прибавим смесените сборници, повторните издания и новите преводи, които също участват в общата картина на пренесените ценности." Авторката се позовава на собствените си библиографски изследвания, като към библиографията от периода 1882-2000 г. тя добавя и тази от "Унгарската книга в България /2001-2011/", свидетелстваща за нови сто преводни книги през първото десетилетие на XXI в.

Трите периода в рецепцията на унгарската книга у нас са неравноделни не само във времево отношение, но и като брой на заглавията. За около 65 години в буржоазна България са били продуцирани сто унгарски заглавия, докато през 45-те години социалистически период те са били повече от петстотин. /И.Найденова не екстраполира точната цифра за този период. /Според нея при частното книгоиздаване през първия период значително по-голяма роля е играла "спонтанността" при подбора на заглавията, докато през втория период елементът на случайността при подбора на заглавията е до голяма степен преодолян в резултат от институционализираната издателска дейност. "На преден план - посочва авторката - излиза

принципът на реципрочността, а издателствата, подпомагани и от творческите съюзи, на първо място от Съюза на преводачите в България, си поставят амбициозни задачи за попълване на празнотите в културата, както и за подготовка на преводачи и редактори от по-редки езици, в това число унгарски език. Като съдържание и качество унгарската литература завовва обширен терен."

Седемдесетте години на XX век са своеобразен връх в рецепцията на унгарската книга у нас, както можем да съдим по данните, приведени от доц. М. Найденова. През 1977 г. у нас са били преведени и издадени 20 унгарски книги, 14 от които са били художествена литература. През 1978 г. тези цифри са 17/13 художествени/, през 1979 - 18/12/, а през следващите две години цифрите нарастват още - 24/3/ и 26/17/.

През този така плодотворен отсек от време - 70-те - 80-те години на XX в. се утвърждава и групата на даровитите преводачи от унгарски език, която авторката назовава "яркото съзвездие от писатели и преводачи, предимно на унгарска поезия". Няма да ги назовавам, защото са инозина, а дори преводачите на филми и песни, както и историците унгаристи заслужават упоменаване.

Преимствата на целенасочената културна политика през социалистическия период са изключително точно прецизирани и изброени в осем пункта, които за съжаление не мога да си позволя да цитирам. ще си позволя да спомена само обособяването на сектор "Унгарска литература" към Института за литература при БАН през 1980 г., както и създаването на Катедра по унгарска филология към СУ "Св. Кл. Охридски" през 1983 г., поставило българската унгаристика върху съвременна научна основа.

Третият период в рецепцията на унгарската книга в България протича при сходни социални и културни условия както в Унгария, така и у нас. В резултат от рухването на социалистическата обществена система в двете страни обща черта в културата им

е т.нар. н о в и р о ч и т на творби из класическата и съвременната литература, засегнал за създателите и творци от мадабите на Петьофи и Ботев.

Доц. Л. Найденова е избегнала острите полемични акценти в книгата си, като се е задоволила да посочи само някои нежелателни тенденции, свързани с пренареждането на културните ценности в нови аксиологически координати. В кратък абзац тя задава няколко реторически въпроса, последният от които гласи: "Нанесват ли се не-литературни съображения във връзка с лични, комерсиални или конвентурни цели - изопачаване на преводачески заслуги, омаловажаване на направеното от унгаристиката ни с опити дори за изключване на нейните постижения от общото представяне на преводната продукция, пренебрегване на приноса и творчеството на значими унгарски писатели поради идеологически причини и пр. и пр.?"

За да не удължавам излишно рецензията си само ще отбележа, че и следващите раздели от книгата са на познатото от сборника "Унгаристични пространства" убедително теоретично мислене и анализ на явленията. Особено ми допада разделът "Пътят на Петьофи към българския читател", който се нарежда сред най-сполучливите български текстове за великия унгарски поет и революционер. Заявка за постигнатото в него откриваме още в първия раздел на книгата, където нашата видна унгаристка споделя: "Пример за сполучливо адаптиране на унгарския културен и духовен опит в българска среда са преводите на Кандор Петьофи - от първите до днес. Знаменателно е, че Петьофи не само присъства, но и участва като поведенек и творчество в културния свят на българина. И тук са от значение постигнатата адекватност на художественото възприемане, както и изборът на идейно-съдържателни програмни начала /характерно за превода от началото на века изобщо е правенето на такъв избор/. Симптоматичен е също историческият момент, съотнесен към чуждата култура."

Не изпитвам затруднения да подведа заключението си.

А то е категорично: с разнообразната си и висококвалифицирана дейност на унгарист доц.д.ф.н. Йонка Найденова покрива всички необходими изисквания за придобиване на научното звание професор /старши научен сътрудник I степен/. Призовавам почитаемите колеги от научното жури по конкурса да ѝ присъди това научно звание, за което и аз гласувам с убеденост и удовлетворение.

София, 22 август 2013

Проф. д. ф. н. СИМЕОН ХАДЖОСЬОВ

